

că poate să fie adevărat»¹. În schimb, ceva mai târziu, tradiția începe să fie factor prim spre a se impune. Dintre acestea amintim una singură, spre a demonstra cum tradiția de nord prevalează.

Nicolae Costin păstrează o tradiție după care Dragoș Vodă ar fi făcut o biserică de lemn la Volovăț (Olovăț), unde a fost și îngropat, iar biserica ar fi mutat-o Ștefan cel Mare la Putna². Unii cred că și mormintul lui Dragoș ar fi fost mutat de el tot acolo³. Această tradiție nou creată nu se poate susține față de izvoarele istorice anterioare cunoscute până acum.

Față de atâtea succesiuni, date, îndoieli și confuzii în izvoarele interne literare, trebuie să vedem poziția exactă a izvoarelor istorice amintite.

În ce privește Pomelnicul de la Bistrița, un fapt este incontestabil: când s-a transcris în el lista domnilor până la Alexandru cel Bun, *legenda lui Dragoș nu apăruse încă*, iar succesiunea domnilor corespunde tradiției din acea parte⁴.

În jurul letopisețelor moldovene în limba slavonă s-a discutat mult, atît în ce privește data alcătuirii lor, cît și conținutul. Conform ultimului punct de vedere, se crede că a existat un singur prototip în secolul al XV-lea, azi necunoscut, din care au rezultat: Letopisețul numit de la Bistrița, Cronică moldo-germană și Letopisețul de la Putna și că inițiativa alcătuirii lui a fost luată de Ștefan cel Mare⁵.

¹ Ed. P. P. Panaitescu, p. 74, unde cronicarul vorbește despre cearta dintre Ștefan și Petru, fiii unui Ștefan voievod, la care sub anul 1359 se referă și cronicarul polon Długosz. Istoricul au comentat adesea această informație și au ajuns la concluzii diferite cu privire la identitatea acestor voievozi și la localizarea voievodatului lor. În ce ne privește, ne unim cu « ipoteza » sau « soluția de compromis » (cum a numit-o P. P. Panaitescu, *Din istoria luptei pentru independența Moldovei*, p. 102) a lui D. Onciul, potrivit căreia, alături de voievodatul lui Bogdan, mai era un voievodat al acestui Ștefan, tatăl rivalilor Ștefan și Petru. În consecință, în studiul de față facem abstracție de acești voievozi, ca și de mult discutatul Iurg Coriatovici, deoarece nu intră în șirul domnilor « țării Moldovei », care își are începutul pe valea râului cu același nume. Avem multe motive să nu ne raliem ipotezii surzătoare a lui P. P. Panaitescu, după care fiii lui Ștefan ar fi identici cu Petru voievod, fiul Margaretei, și cu Ștefan, biruitoarea asupra ungarilor.

² N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovii*, ed. Ioan St. Petre, București, 1942, p. 175-176.

³ A. I. Gonta, *Afirmarea existenței statului moldovean în luptele dintre catolici și ortodocși pînă la întemeiere. Voievodatul lui Dragoș*, în « Mitropolia Moldovei », XXXVI (1960), p. 569-570. Aserțiunea se bazează și pe o inscripție aflată cîndva la ușa cubniei mănăstirii Putna, greșit publicată de Sev. Gheorghiescu (« Arhiva românească », II, 1845, p. 419-420; ed. a 2-a, 1862, p. 316), în care ar fi vorba de mormintul lui Dragoș, după cum ar rezulta și dintr-o copie polonă din 1810, dar necunoscută lui Eugen A. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, I, Viena, 1903. În realitate, Kozak o cunoaște (vezi p. 67-68) și este folosită și de D. D. An, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 30, de unde reiese că inscripția aparține lui Alexandru Lăpușeanu și a fost pusă la un paracelis, și nicidecum pe un mormint. Încă de multă vreme, Melchisedec, *O vizită la cîteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, « Revista pentru istorie, arheologie și filologie », I (1882), p. 258 (și în Anal. Acad. Rom., secția II, tom. VII, 1885, p. 223-224) restabilise situația. « Ce putea fi vorba de Dragoș într-o pisanie a lui Ștefan cel Mare ! » zice și N. Iorga, *Culegerea de inscripții moldovenești din Bucovina*, Cernăuți, 1904, p. 15. Așa o studiază și consideră și M. Berza, *Stema Moldovei în secolul al XV-lea*, în « Studii și cercetări de istoria artei », III (1956), nr. 1-2, p. 110-111, unde se reproduce și o fotografie a ei. Observăm că Ștefan cel Mare, zidind biserica din Volovăț, nu spune nimic despre existența vreuncea anterioare sau a lui Dragoș. Kozak, *op. cit.*, p. 199. De prisos sînt și arșiunile lui C. Cihodaru, *Constituirea statului feudal moldovenesc și lupta pentru realizarea independenței lui*, în SCST-Istorie, Iași, XI (1960) fasc. I, p. 73. Surprinde deci faptul că în *Istoria României*, vol. II, p. 168, ea este atribuită din nou lui Dragoș.

⁴ Pomelnicul mănăstirii Bistrița, cunoscut astăzi, a fost scotit de editorul său ca fiind o copie din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, făcută după un altul mai vechi, scris probabil pe lemn (D. P. Bogdan, *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, p. 20-26). Această datare este admisă și de P. P. Panaitescu, *Manuscris slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, p. 101-102, cu toate că mai înainte scotise copia din secolul al XVI-lea (vezi discuția la D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 20). În ce privește acest pomelnic, părerea noastră e că nu a fost copiat după original, care fără îndoială a fost un diptih sau triptih. Sistemul este obișnuit pretutindeni pentru începuturile pomelnicilor. Prin copierea acestora în caiete se explică numeroase intervertiri de nume. Recopiarea lor produce și mai multe simplificări, omisiuni și greșeli de lectură. Putem presupune că a putut fi copiat după o primă copie făcută în timpul lui Ștefan cel Mare și care îi formează arhetipul.

Explicăm.

Mănăstirile Neamțul și Bistrița erau ale mitropolitului Iosif. O mărturisesc el singur, în cartea sa din 7 ianuarie 1407, cînd Alexandru cel Bun este numai consimțitor la voința de cîtor a mitropolitului să unească cele două mănăstiri sub o singură administrație (M. Costăchescu, *Documente moldovenești inaintea de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931, p. 52-53). Una din mănăstiri devine astfel arhimandrie. Numai în acest an, sau după aceea, Alexandru voievod va fi renovat mănăstirea Bistrița, devenind astfel adevărat cîtor. Mai târziu cineva va fi contestat acest drept pe care acum (în timpul lui Ștefan cel Mare) copistul pomelnicului vrea să-l consfințească prin introducerea cuvintelor « adevăratul cîtor » (ИСТИННОЕ КЪТОРА) și a numelor membrilor familiei lui Alexandru, însă neocomplet și greșit. Cu privire la data Pomelnicului de la Bistrița mai facem unele observații. Mai întîi domină două grafii. Una este caracterizată printr-un idiotism grafic care apare sub sigla И (fol. 53) și sub mai multe 344 și folosește un chinovar de o nuanță mai deschisă și alta nu are acest idiotism, iar chinovarul este mai închis. În această a două grafie este scris și Pomelnicul lui Alexandru Lăpușeanu, al cărui nume apare pe loc răzuit. « Adaosul » ИВН МАТІАНДО КОІСОДА îl considerăm că este o rescriere a unui text mai vechi cu același conținut. Probabil că vreun călugăr care nu-l simpatiza pe voievod sau va fi vrut să-l arate sub numele monahal, l-a șters din pomelnic, iar altul, mai târziu, l-a reintrodus. Se mai pot aduce și alte observații, dar acestea sînt suficiente să dateze copia în secolul al XVI-lea.

De asemenea, observăm că dacă pomelnicul ce cunoaștem acum ar fi fost copiat în timpul lui Ștefan cel Mare, nu s-ar fi greșit ordinea istorică a copiilor acestui voievod, punînd pe lîiaș îndată după Alexandru, pe cînd în documente este al patrulea, după Petru și Bogdan (Aurelian Sacerdoțeanu, *Divanele lui Ștefan cel Mare*, în « Analele Univ. « C. I. Parhon », seria Științe sociale-Istorie », nr. 5, București, 1956, p. 159-160). Din același motiv nu ar fi apărut nici atîtea confuzii în ceea ce privește rudele lui Ștefan cel Mare însuși.

⁵ P. P. Panaitescu, *Les chroniques slaves de Moldavie au XVe siècle*, în Rsl, I, 1958, p. 146-168; idem, *Cronicile slavo-române*, « Introducere » și p. 54.